

KSZTAŁCENIE DZIECI ROMSKICH W POLSCE NA PRZYKŁADZIE ZABRZAŃSKICH SZKÓŁ I PLACÓWEK OŚWIATOWYCH – BADANIA PILOTAŻOWE

Józef OBER^{1*}, and Janusz KARWOT², Roksana CYBULSKA

¹ Politechnika Śląska, Wydział Organizacji i Zarządzania, Zabrze; Jozef.Ober@polsl.pl,
ORCID: 0000-0001-6290-381X

² Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. w Rybniku; Karwotj@interia.pl,
ORCID: 0000-0002-5810-7535

* Korespondencja

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie i omówienie wyników badań pilotażowych przeprowadzonych w zabrzańskich szkołach i placówkach oświatowych. Celem badań była analiza i wskazanie efektów działań podejmowanych przez zabrzańskie szkoły i placówki oświatowe w ramach programu zmniejszającego różnice kulturowe pomiędzy dziećmi romskimi a polskimi. Dodatkowym celem była identyfikacja barier w efektywnym procesie edukacji dzieci romskich.

Słowa kluczowe: Edukacja, Kształcenie, dzieci romskie, Romowie

EDUCATION OF ROMA CHILDREN IN POLAND ON THE EXAMPLE OF ZABRZE SCHOOLS AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS – PILOT STUDIES

Abstract: The aim of the article is to present and discuss the results of pilot studies carried out in schools and educational institutions in Zabrze. The aim of the research was to analyze and indicate the effects of actions taken by Zabrze schools and educational institutions as part of a program reducing cultural differences between Roma and Polish children. An additional goal was to identify barriers to the effective education of Roma children.

Keywords: Education, Roma children, Roma.

1. Wprowadzanie

1.1. Romowie w Polsce

Już od wieków Cyganie wzbudzali zainteresowanie i przyciągali uwagę swoją odmiennością. Ciemna cera i włosy, kolor oczu, rysy twarzy, sposób ubierania się i język wyróżnia ich na tle innych ludzi. Cyganom nadawano różne nazwy na świecie, które wskazywały kraje, z których przybyli, jednak najbardziej rozpowszechniona nazwa na świecie to Cygan: po francusku – Tsigane, bułgarsku i serbsku – Ciganin, słoweńsku – Cigan, rumuńsku Tigan, grecku – Acingan, po polsku i rosyjsku – Cygan. Obecnie w Polsce używa się nazwy Rom, ze względu na negatywne skojarzenia ze słowem Cygan („cyganić” – kraść, oszukiwać) (Kunikowski, 2010, s. 9).

Spółeczność romska od wieków przebywa wśród nas, a ich kultura w wielu przypadkach przeplata się z naszą. Romowie tworzą niewielki, ale widoczny i trwałe element społeczeństwa i demografii wielu polskich miast. Romowie są zauważalnymi osobami wśród społeczeństwa, czego powodem mogą być między innymi głośne rozmowy w języku którym się posługują. Język „romani” stał się elementem tożsamości, który oddziela Romów od naszego społeczeństwa. Romowie zamieszkujący terytorium Polski są „dwujęzyczni”. W swoich grupach, rodzinach rozmawiają po romsku, zaś języka polskiego używają w rozmowach z Polakami. Ich dzieci uczą się języka polskiego od rówieśników, trochę od ludzi zamieszkujących w ich otoczeniu i od rodziców oraz w szkołach od nauczycieli.

Romowie wiernie przestrzegają zasad Kodeksu Romskiego, który określa normy wzajemnego zachowania się w stosunku do współbraci. Nieprzestrzeganie zasad kodeksu powoduje skalnie, czyli stanie się człowiekiem nieczystym. Kara za przekroczenie zasad wiąże się z różnym szczeblem i rodzajem wykluczenia z życia społeczności romskiej. „Najważniejsze sfery życia mogące być powodem skalania, dotyczą:

- relacji między kobietą a mężczyzną,
- relacji między członkami własnej społeczności,
- relacji z gadziami (nie-Romami),
- kontaktu z przedmiotami lub substancjami uznanymi za nieczyste” (Kołodziejczak, 2009, s. 18).

Dane dotyczące liczebności populacji romskiej w Polsce są szacunkowe. Dawniej liczba ta zależała od tego, ile osób zadeklarowało przynależność do grupy Romów. Liczba Romów w Polsce jest niewielka i według oficjalnych szacunkowych danych formuje się obecnie na poziomie pomiędzy 15 000 – 20 000 osób. Inne zdanie na ten temat mają niektórzy romscy działacze, którzy uważają, że liczba ta jest wyższa i kształtuje się na poziomie 30 000-35 000 osób. Liczba Romów znacząco wzrosła w latach 90 XX wieku, kiedy do Polski przybyli Cyganie z Rumunii. Podczas przeprowadzonego w 2002 roku Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przynależność do społeczności romskiej zadeklarowało

12 731 obywateli. Dzięki danym udostępnionym po spisie ludności wykonana została mapa Polski, która przedstawia ilościowe rozmieszczenie społeczności romskiej na terenach powiatów (Romopedia, 20.07.2018).

1.2. Pojęcie kultury oraz jej różnorodność

Pojęcie kultury rodziło się w czasach starożytnego Rzymu. W języku łacińskim „cultura” oznaczało „uprawę roli”. Ludzie używali tego pojęcia w odniesieniu do uprawy czegoś. Pierwszy raz w nowym znaczeniu użył tego słowa Ciceron. Użył on stwierdzenia „cultura animi” co oznaczało „uprawę umysłu”, co miało oznaczać aktywność duchową. Od tamtej chwili kulturę zaczęto kojarzyć z człowiekiem i jego działaniami takimi jak doskonalenie, pielęgnowanie i kształcenie.

W Europie różnie określano kulturę w zależności od kraju. Jedni rozumieli ją jako życie umysłowe i duchowe człowieka, inni jako ewolucję ludzkości, wspólnotę kulturową narodu. W 1688 roku Samuel von Pufendorf niemiecki historyk i teoretyk prawa zastosował nowoczesne pojęcie kultury na oznaczenie wynalazków jakie wprowadził człowiek, do których możemy zaliczyć język, obyczaje, ubranie czy instytucje społeczne.

Na przestrzeni wieków pojęcie to było coraz chętniej i częściej używane przez filozofów i uczonych. Obecnie istnieje wiele definicji kultury często różnych od siebie. Istnieją dwa zasadnicze ujęcia rozumienia kultury szerokie i wąskie. Dla orientacji humanistycznej typowe jest szerokie rozumienie kultury. Antonina Kłoskowska polska socjolog opracowała definicje kultury i przedstawiła ją w swojej książce. Według niej "(...) kultura jest to względnie zintegrowana całość obejmująca zachowania ludzi przebiegające według wspólnych dla zbiorowości społecznej wzorów wykształconych i przyswajanych w toku interakcji oraz zawierająca wytwory takich zachowań" (Kłoskowska, 1980, s. 24).

Autorka pisze, że według krytycznego przeglądu koncepcji kultury dokonanego przez Kroebera i Kluckhohna istnieje sześć sposobów na definiowanie kultury. Pierwszym typem są definicje opisowo-wyliczające, do których należy najbardziej znana i klasyczna definicja Edwarda Tylora – „Kultura czyli cywilizacja jest to złożona całość, która obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawa, obyczaje oraz inne zdolności i nawyki nabyte przez ludzi jako członków społeczeństwa" (Kłoskowska, 1980, s. 25). Drugi typ definicji to historyczne, które kładą nacisk na tradycję. Należy do nich między innymi definicja Stefana Czarnowskiego, dla którego kultura to „całokształt zobjektywizowanych elementów dorobku społecznego, wspólnych szeregowi grup i z racji swej obiektywności ustalonych i zdolnych rozszerzać się przestrzennie” (Gajda, 2012, s. 16). Trzecią grupą są definicje normatywne, które akcentują podporządkowanie się normom i wartościom. Czwarta grupa to definicje zaliczane do kategorii psychologicznej, kształtują proces uczenia się i wytwarzania nawyków. Piąty typ to definicje strukturalistyczne, które „interesują się głównie strukturą konkretnej kultury a więc jej zasadniczymi elementami oraz ich wewnętrznymi powiązaniem”

(Wikipedia, 20.07.2018). Ostatnim typem są definicje genetyczne, które wyjaśniają pochodzenie kultury jako produktu społecznego współżycia ludzi.

Zdaniem Czarnowskiego „Kultura jest dobrem zbiorowym i zbiorowym dorobkiem, owocem twórczego i przetwórczego wysiłku niezliczonych pokoleń” (Czarnowski, 2005, s. 13). Nie oznacza to jednak, jak dalej wyjaśnia autor, że najważniejszych odkryć i wynalazków nie dokonywały jednostki tylko zbiorowości. Jednostki, które dokonywały odkryć, żyły w społeczeństwie otoczone przyrodą, zwierzętami, które mogły wpływać na odkryte wynalazki.

Clyde Kluckhohn zwraca uwagę, że na kulturę „składają się wzory sposobów myślenia, odczuwania i reagowania, nabyte i przekazywane głównie poprzez symbole stanowiące wraz z ich wcieleniami w wytworach ludzkich znamienne osiągnięcia grup ludzkich, a zasadniczy trzon kultury stanowią tradycyjne idee, a w szczególności związane z nimi wartości” (Kluckhohn, 1975, s. 32). Natomiast zdaniem Burszty „pojęcie kultury w najszerszym sensie odgranicza to, co jest domeną natury, od świata celowościowej intencjonalności, a prawie wszystko co charakteryzuje ludzkość, daje się streścić w słowie kultura” (Burszta, 1998, s. 36).

Różnorodność kulturowa inaczej określana jako wielokulturowość, czy zróżnicowanie kulturowe istniała na świecie od zawsze. Różnice najbardziej dostrzegane i budzące zainteresowanie to różnice etniczne i religijne. Pozostałe różnice kulturowe tworzą się pomiędzy: mieszkańcami wsi i miast; przedstawicielami różnych grup zawodowych; przedstawicielami różnych grup organizacyjnych; członkami odmiennych grup społecznych.

Według definicji Jerzego Nikitorowicza wielokulturowość jest „współistnieniem na tym samym obszarze przedstawicieli dwóch lub większej liczby kultur różniących się językiem, religią czy uznawanymi wartościami, z możliwością wzajemnego przenikania się, osobistych kontaktów, dynamiki współistnienia i interakcji oraz trwałych związków między grupami. Istotą wielokulturowości jest uświadomienie różnicy kulturowej, co determinuje reakcje na odmiennosc; wchodzenie w interakcje i otwieranie się na odmiennosc lub zamykanie się w różnym zakresie i stopniu” (Nikitorowicz, 2009, s. 519).

2. Charakterystyka i metody badań

2.1. Przedmiot i cel badań

Głównym celem badań pilotażowych była analiza i wskazanie efektów działań podejmowanych przez zabrzańskie szkoły i placówki oświatowe w ramach programu zmniejszającego różnice kulturowe pomiędzy dziećmi romskimi a polskimi. Dodatkowym celem była identyfikacja barier w efektywnym procesie edukacji dzieci romskich.

Przedmiotem badań pilotażowych były efekty działań podejmowanych przez zabrzańskie szkoły i placówki oświatowe w ramach programu zmniejszającego różnice kulturowe pomiędzy dziećmi romskimi a polskimi oraz bariery w efektywnym procesie edukacji dzieci romskich.

2.2. Problem i pytania badawcze

Postawiony problem badawczy obejmujący całość badania zawiera się w dwóch pytaniach: Jakie są efekty działań podejmowanych przez zabrzańskie szkoły i placówki oświatowe w ramach programu zmniejszającego różnice kulturowe pomiędzy dziećmi romskimi a polskimi? Jakie bariery przeszkadzają w efektywności procesu edukacji dzieci romskich?

W związku z tak zarysowanym problemem badawczym postawiono następujące pytania badawcze:

- Czy Romowie chcą się integrować z Polakami?
- Jakie są bariery integracji Romów z Polakami?
- Czy dzieci romskie w polskich szkołach mają równe szanse z innymi uczniami?
- Czy program nauczania powinien być dostosowany do romskich mniejszości etnicznych?
- Jakie występują bariery w efektywności edukacji dzieci romskich?
- Czy nauczyciele powinni być specjalnie szkoleni przed podjęciem zajęć w klasach wielokulturowych?
- Czy w ostatnich latach nastąpiła poprawa w kontaktach dzieci romskich z pozostałymi uczniami?
- Czy w ostatnich latach nastąpiła poprawa w efektywności edukacji dzieci romskich?
- Czy dzieci romskie są postrzegane w inny sposób przez rówieśników?
- Czy Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce przynosi efekty w nauce oraz stosunkach między uczniami polskimi i romskimi?

2.3. Założenia badawcze i hipotezy

W badaniach przyjęto założenia, że odmienna kultura nie stanowi bariery w dostępie do edukacji – czyli dzieci romskie mają takie same szanse na dostęp do edukacji jak dzieci polskie oraz, że dzieci romskie pomimo przygotowanych dla nich dodatkowych zajęć i realizacji zadań Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce nadal niechętnie uczęszczają do szkoły.

W związku z powyższym sformułowano następujące hipotezy:

- Podejmowane przez zabrzańskie placówki oświatowe działania sprawiają, że dzieci należące do społeczności romskiej mają takie same możliwości rozwoju jak pozostałe dzieci.

- Odmienność kulturowa jest przeszkodą w samym procesie nauki i przyswajania wiedzy przez uczniów pochodzenia romskiego (czyli pomimo równych szans w dostępie do edukacji dla dzieci romskich i polskich, co jest ujęte w założeniu artykułu – odmienność kulturowa wpływa negatywnie na sam proces nauki i przyswajania wiedzy przez dzieci romskie).
- Izolowanie się dzieci romskich od innych uczniów jest jedną z barier efektywnego procesu ich edukacji.

2.4. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Ze względu na złożoność wielu aspektów w pytaniach badawczych zdecydowano się na zastosowanie strategii triangulacji metod, która polega na „łączeniu różnych metod badawczych w jednym badaniu, a następnie porównaniu i łączeniu wyników badań” (Czakon, 2016, s. 245). Na potrzeby niniejszego badania zdecydowano się w procedurze triangulacji połączyć techniki ankietowe i analizę dokumentów źródłowych.

W badaniach został zastosowany kwestionariusz ankiety w wersji papierowej. Treść pytań stanowiły wskaźniki zmiennych zależnych i niezależnych, odpowiadających pytaniom badawczym zastosowanym w badaniu.

Ponadto analizie zostały poddane następujące dokumenty:

- Program na rzecz społeczności romskiej w Polsce na lata 2004-2013.
- Program integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014-2020.
- Sprawozdanie z Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014-2020 dotyczące tematu edukacji złożone przez miasto Zabrze za 2015 rok.

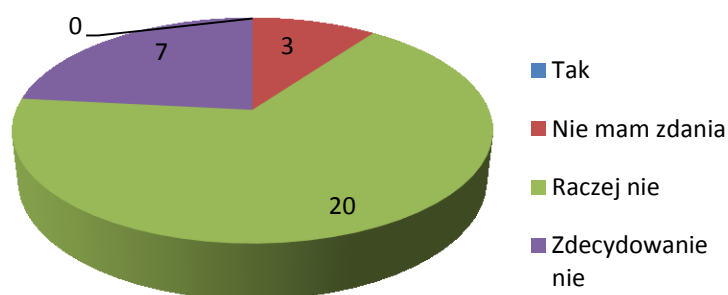
2.5. Próba badawcza, populacja i dobór próby

Dobór próby był celowy, ankieta została przeprowadzona w miesiącu czerwcu 2017 r. w dwóch szkołach, w których liczba dzieci należących do społeczności romskiej jest największa – Szkoła Podstawowa Nr 43 w Zabrzu oraz Zespół Szkół Specjalnych Nr 39 w Zabrzu. Analizie poddano ankiety, które zostały wypełnione przez trzydziestoosobową grupę, którą stanowili dyrektorzy, asystenci romscy i nauczyciele powyższych szkół. Kobiety stanowiły większość wśród wszystkich respondentów – 24 osoby, natomiast mężczyzn było 6. Respondenci znaleźli się w dwóch grupach wiekowych – 19 osób w przedziale wiekowym 40-60 lat oraz 11 osób w przedziale 25-39 lat. Większość badanych osób to nauczyciele – 26 osób, dyrektorów szkół było 2 i asystentów romskich również 2.

Prawie połowa respondentów – 14 osób posiada ponad dziesięcioletni staż pracy, 8 osób ma staż pracy w przedziale 7-10 lat. U 5 ankietowanych staż pracy wynosi pomiędzy 3-6 lat. Natomiast tylko 3 badane osoby pracują w przedziale czasowym od 1-2 lat.

3. Analiza wyników i dyskusja

Pierwsze pytanie jakie zostało zawarte w ankiecie dotyczyło zdania na temat dyskryminacji Romów w Polsce. Zdecydowana większość jest zdania, że to zjawisko nie występuje w Polsce – 20 ankietowanych odpowiedziało „raczej nie”, aczkolwiek tylko 7 osób jest tego pewna i udzieliło odpowiedzi – „zdecydowanie nie”. Natomiast 3 osoby nie mają na ten temat zdania. Warto zwrócić uwagę, że respondenci to osoby spotykające się w swojej codziennej pracy z dziećmi romskimi, i ich poglądy mogą nie odzwierciedlać szerszej opinii społecznej, której pomiar nie jest zadaniem tego badania. Zależności odpowiedzi ilustruje rysunek 1.

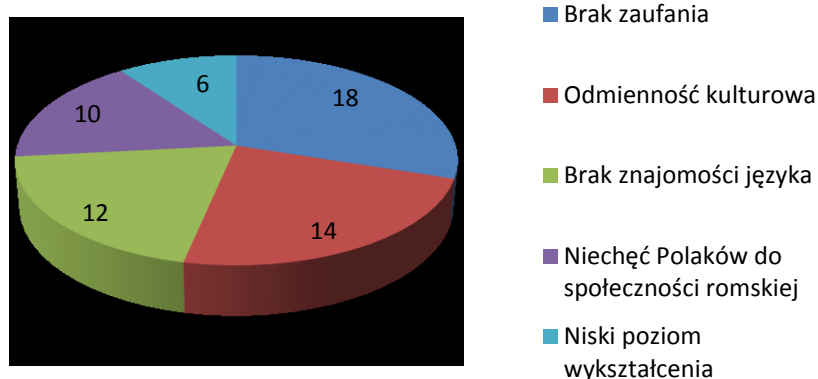

Rysunek 1. Dyskryminacja Romów w Polsce (opracowanie własne).

Następne pytanie dotyczyło przyczyn dyskryminacji społeczności romskiej. Ankietowani mogli zaznaczyć maksymalnie trzy odpowiedzi. Trzy najczęściej wybierane przez badane osoby odpowiedzi to:

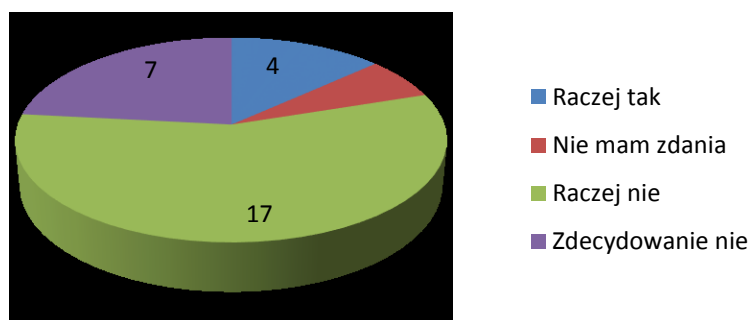
- brak zaufania – wybrane przez 18 osób,
- odmienność kulturowa – wybrane przez 14 osób,
- brak znajomości języka – wybrane przez 12 osób.

Ponadto 10 ankietowanych uważa, że przyczyną dyskryminacji Romów w Polsce jest niechęć Polaków do społeczności romskiej, a 6 twierdzi, że niski poziom wykształcenia. Rozkład odpowiedzi przedstawia rysunek 2.

Rysunek 2. Przyczyny dyskryminacji Romów w Polsce (opracowanie własne).

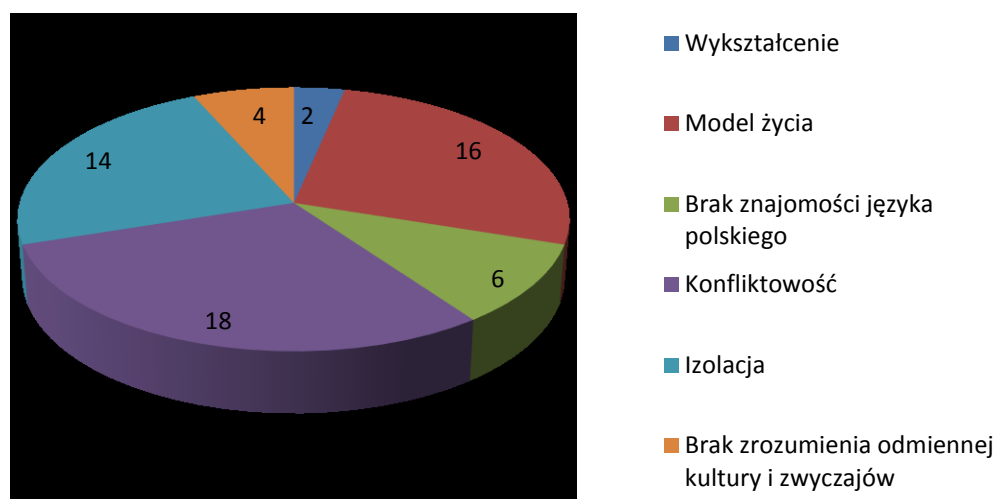
Trzecie pytanie miało za zadanie określić czy Romowie są chętni, aby integrować się z Polakami. 24 ankietowanych odpowiedziało przecząco – 17 osób uznało, że „raczej nie”, natomiast 7 – „zdecydowanie nie”. Tylko 4 osoby odpowiedziały twierdząco na to pytanie, że „raczej tak”, natomiast 2 osoby nie miały zdania na ten temat. Zależności odpowiedzi przedstawia rysunek 3.

Rysunek 3. Integracja Romów z Polakami (opracowanie własne).

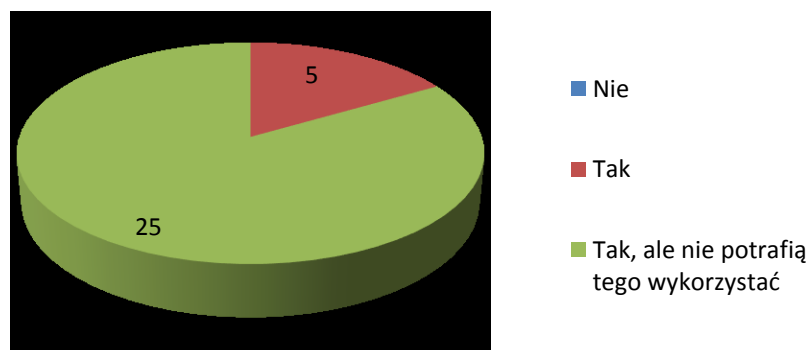
Kolejne pytanie dotyczyło barier ze strony Romów w integracji z Polakami. Ankietowani nauczyciele mogli zaznaczyć maksymalnie trzy odpowiedzi. Najczęściej ankietowani wybierali trzy odpowiedzi konfliktowość – 18 wskazań, model życia – 16 wskazań oraz izolacja – 14 wskazań. Mniej znaczącymi barierami w integracji społeczności romskiej, według ankietowanych okazały się brak znajomości języka polskiego – 6 wskazań, brak zrozumienia odmiennej kultury i zwyczajów – 4 wskazania oraz wykształcenie – 2 wskazania. Rozkład odpowiedzi przedstawia rysunek 4.

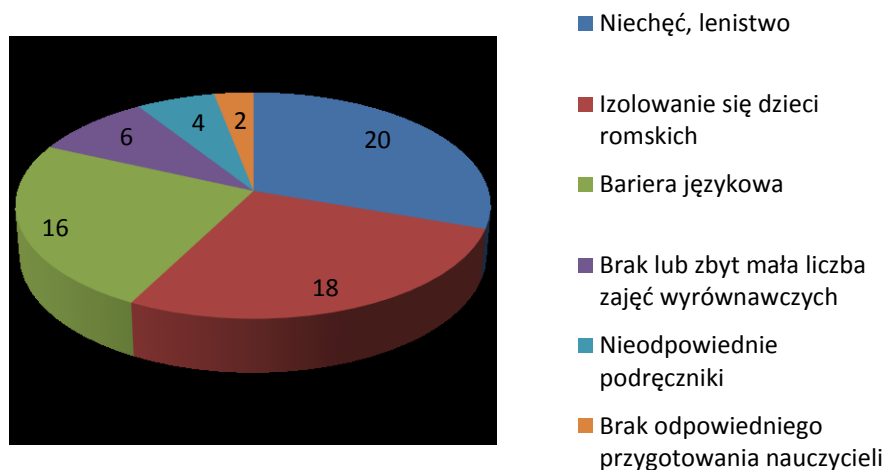
Rysunek 4. Bariery integracji Romów i Polaków (opracowanie własne).

W kolejnym pytaniu respondenci mieli wyrazić swoje zdanie na temat równości szans dzieci romskich i polskich w szkołach. Wszyscy ankietowani uznali, że dzieci romskie i polskie mają równe szanse w edukacji, jednak 25 osób uznało, że dzieci romskie nie potrafią wykorzystać dawanych im możliwości. Zależności odpowiedzi przedstawia rysunek 5.

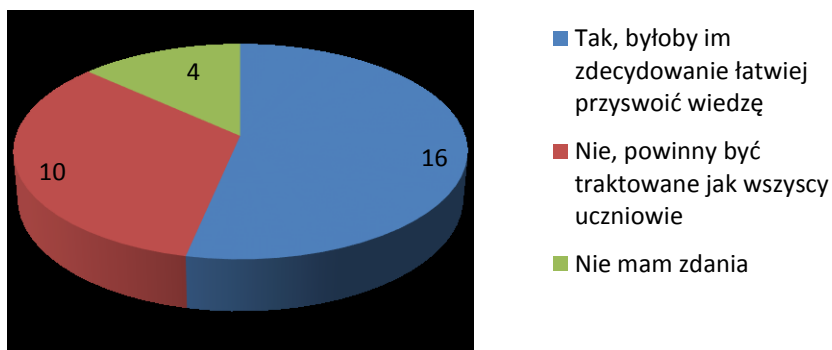
Rysunek 5. Szanse dzieci romskich w dostępie do edukacji (opracowanie własne).

W kolejnym pytaniu respondenci mieli wskazać jakie bariery postrzegają w efektywnym procesie edukacji dzieci romskich. Ankietowani mogli wybrać maksymalnie 3 odpowiedzi. Najczęściej wskazywano na „niechęć, lenistwo” – 20 wskazań, „izolowanie się dzieci romskich” – 18 wskazań oraz „barierę językową” – 16 wskazań. Rzadziej wskazywane były inne bariery takie jak: „brak lub zbyt mała liczba zajęć wyrównawczych” – 6 wskazań, „nieodpowiednie podręczniki” – 4 wskazania, „brak odpowiedniego przygotowania nauczycieli” – 2 wskazania. Rozkład odpowiedzi przedstawia rysunek 6.

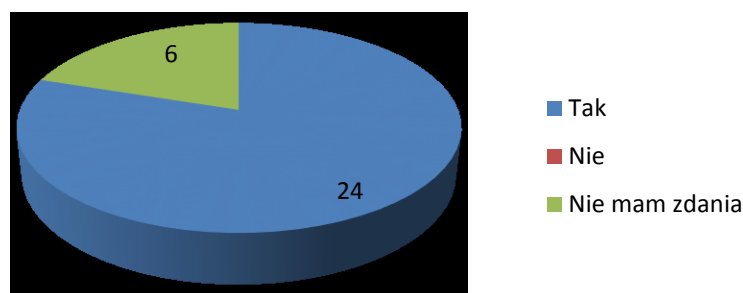
Rysunek 6. Bariery w efektywnej edukacji dzieci romskich (opracowanie własne).

Kolejne pytanie dotyczyło opinii respondentów w sprawie konieczności dostosowania programu kształcenia do mniejszości etnicznych. Ponad połowa badanych osób (16 respondentów) stwierdziła, że program nauczania powinien być dostosowany do mniejszości etnicznych. Natomiast 10 osób jest zdania, że nie ma takiej konieczności i mniejszości etniczne powinny być traktowane jak wszyscy uczniowie. 4 ankietowanych nie ma zdania na ten temat. Zależności odpowiedzi przedstawia rysunek 7.

Rysunek 7. Konieczność dostosowania programu nauczania do mniejszości etnicznych (opracowanie własne).

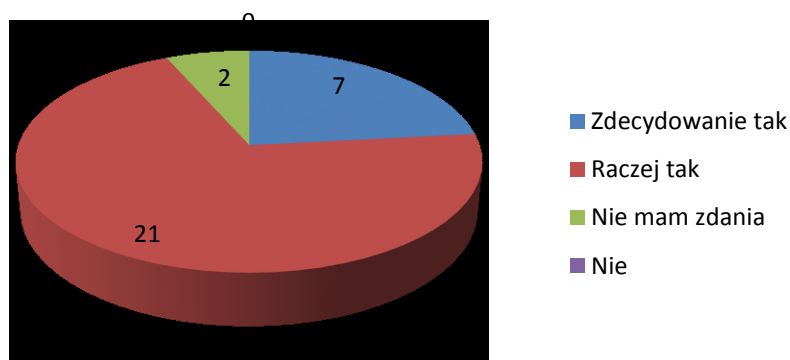
Pytanie ósme dotyczyło odpowiedniego przeszkolenia nauczycieli uczących w klasach wielokulturowych. Aż 24 ankietowanych uważa, że tacy nauczyciele powinni przechodzić specjalne szkolenia, a 6 osób nie ma zdania na ten temat. Nikt nie odpowiedział negatywnie na postawione pytanie. Rozkład odpowiedzi przedstawia rysunek 8.

Rysunek 8. Specjalne szkolenie nauczycieli uczących w klasach wielokulturowych (opracowanie własne).

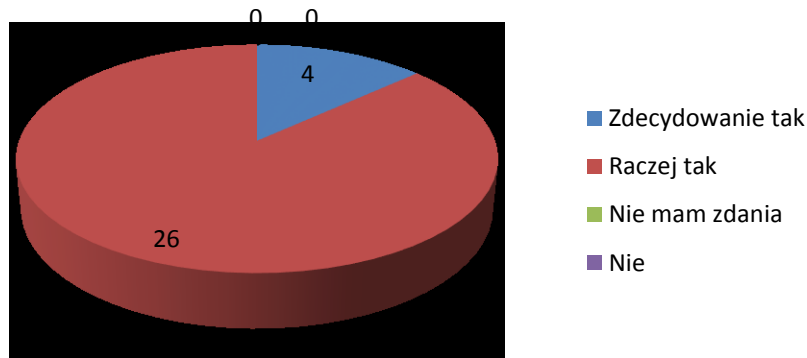
Wszyscy respondenci (30 osób) odpowiedzieli twierdząco na pytanie dziewiąte, dotyczące projektów edukacyjnych, które wyrównują szanse dzieci romskich w szkołach i ich zdaniem dobrze, że są one tworzone.

Pytanie dziesiąte brzmiało „Czy Pana/Pani zdaniem w ostatnich latach nastąpiła poprawa w edukacji dzieci romskich?” – większość respondentów zgodnie odpowiedziało twierdząco, 21 osób uważa, że „raczej tak”, 7 osób - „zdecydowanie tak”, a 2 osoby nie mają zdania na ten temat. Zależności odpowiedzi przedstawia rysunek 9.

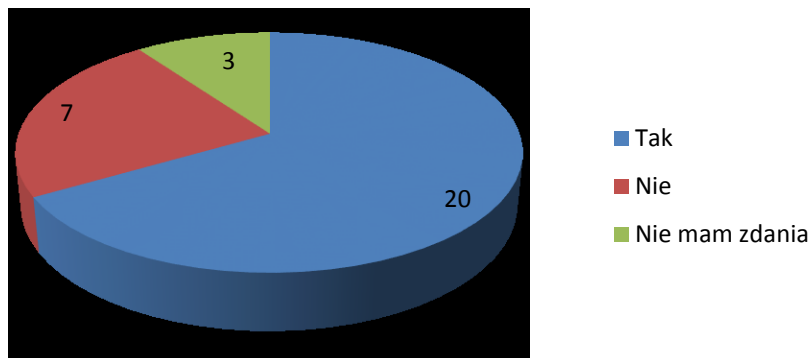
Rysunek 9. Poprawa edukacji dzieci romskich w ostatnich latach (opracowanie własne).

Istotne okazało się kolejne pytanie, które brzmiało: „Czy Pana/Pani zdaniem nastąpiła poprawa w kontaktach dzieci romskich z pozostałymi uczniami w ostatnich latach?” Wszyscy ankietowani potwierdzili poprawę w kontaktach dzieci romskich z pozostałymi uczniami. 26 osób odpowiedziało „raczej tak”, natomiast 4 osoby uważają, że „zdecydowanie tak”. Rozkład odpowiedzi przedstawia rysunek 10.

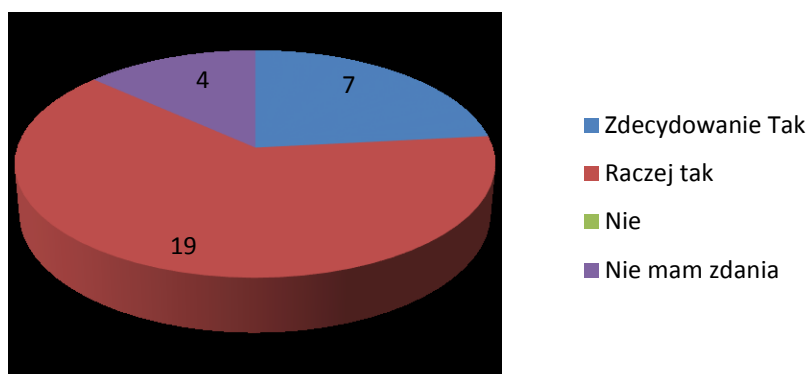
Rysunek 10. Poprawa kontaktów dzieci romskich z polskimi w ostatnich latach (opracowanie własne).

Kolejne pytanie miało na celu sprawdzenie opinii na temat postrzegania dzieci romskich przez rówieśników. Z odpowiedzi wynika, że zdania są podzielone, ponieważ 20 osób uważa, że dzieci pochodzenia romskiego są inaczej postrzegane przez rówieśników, 7 osób uważa, że nie, a 3 osoby nie mają zdania na ten temat. Zależności odpowiedzi przedstawia rysunek 11.

Rysunek 11. Sposób postrzegania dzieci romskich przez rówieśników (opracowanie własne).

Ostatnie pytanie zawarte w ankiecie dotyczyło oceny efektów Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce. Zdecydowana większość – 26 respondentów uznała, że przynosi on efekty w nauce oraz w stosunkach między uczniami romskimi i polskimi (w tym 19 odpowiedzi „raczej tak” i 7 „zdecydowanie tak”), natomiast 4 respondentów nie ma zdania na ten temat. Rozkład odpowiedzi przedstawia rysunek 12.

Rysunek 12. Ocena efektów Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce (opracowanie własne).

4. Podsumowanie

Przeprowadzone badania ankietowe oraz analiza dokumentów źródłowych dały możliwość sprawdzenia w jaki sposób realizowane programy i inne działania w zabrzańskich szkołach wpływają na postrzeganie różnorodności kulturowej. Dzięki otrzymanym wynikom można sformułować następujące wnioski.

Badaną grupą są ludzie pracujący na co dzień w zabrzańskich szkołach z dziećmi i młodzieżą pochodzenia romskiego. Codziennie śledzą one postępy swoich uczniów, pomagają w trudnych sytuacjach oraz dbają o ich kulturę i tradycje. 87% respondentów uważa, że realizowane programy wspierające edukację dzieci romskich przynoszą pozytywne efekty. Jest to spore osiągnięcie dla nauczycieli oraz duma dla szkół.

Problemem staje się fakt, że 80% ankietowanych uważa, że Romowie nie chcą integrować się z Polakami. Jak wynika z analizy kolejnych odpowiedzi na pytania najczęściej wybieranymi barierami jest konfliktowość Romów, model ich życia oraz izolacja. Fakt, że 90% ankietowanych jest zdania, że Romowie nie są dyskryminowani w Polsce, daje nadzieję na polepszenie sytuacji nie tylko społeczności romskiej, ale wszystkich mniejszości etnicznych zamieszkujących na terenie naszego kraju.

Bardzo istotne jest to, że wszystkie osoby biorące udział w ankiecie twierdzą, że w ostatnich latach poprawiły się kontakty między dziećmi romskimi i polskimi. Oznacza to, że różnice kulturowe zacierają się, co ważne już na etapie szkoły podstawowej. Jest to również dowód na efektywnie prowadzone zajęcia dotyczące kultury romskiej oraz polskiej. Należy jednak podkreślić, że mimo wszystko 67% ankietowanych uważa, że dzieci pochodzenia romskiego są inaczej postrzegane przez rówieśników.

Zgodnie ze sprawozdaniem Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014-2020 dotyczącym tematu edukacji złożonym przez miasto Zabrze za 2015 rok można stwierdzić, że w ramach działań edukacyjnych Miasto podejmuje działania umożliwiające dzieciom i młodzieży romskiej realizację obowiązku nauki w sposób zapewniający pełne uczestnictwo w procesie kształcenia, poprzez zapewnienie im: podręczników, pomocy dydaktycznych, ubezpieczenia, uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym.

Dzięki podjętym staraniom Miasto przyczynia się do zmiany mentalności, nastawienia, a przede wszystkim uświadomienia, że zdobycie wykształcenia jest podstawą, aby w pełni funkcjonować w społeczeństwie. Niestety jest to proces długotrwały, wieloletni a nawet wielopokoleniowy. Efekty osiągnięte dzięki realizacji Programu można podzielić na rezultaty twarde i miękkie.

Rezultaty twarde, są mierzalne w postaci między innymi średniej ocen, która w roku szkolnym 2014/2015 dla dzieci romskich wyniosła zaledwie 2,31, frekwencji – wzrost o 3,09% w stosunku do poprzedniego roku, liczby uczniów kontynuujących edukację na poziomie gimnazjum, w roku szkolnym 2014/2015 było 15, z czego ukończył gimnazjum tylko 1 uczeń. Na ich podstawie można ocenić skuteczność realizacji programu wyłącznie na poziomie statystycznym, który w rzeczywistości nie odzwierciedla zachodzących zmian.

Rezultaty miękkie, choć są trudno mierzalne, to właśnie dzięki nim można osiągnąć trwałe zmiany w postawach Romów, przejawiających chęci dokonywania zmian kulturowych. Do nich należą rezultaty takie jak:

- nabycie lub zwiększenie umiejętności społecznych (dzieci romskie, które uczestniczą w wyjściach do instytucji kultury poza teren szkoły zaczynają lepiej odnajdywać się w środowisku społecznym);
- podniesienie samooceny oraz poczucia własnej wartości (rozmowy z nauczycielami, zdobywanie pozytywnych ocen, odrobione zadania domowe);
- poprawa komunikacji w relacjach rodzinnych i z otoczeniem (poprawa znajomości języka polskiego oraz zapoznanie z tradycjami kultury polskiej);
- budowanie poprawnych relacji z dziećmi środowiska lokalnego (wspólne gry i zabawy na przerwach oraz podczas wycieczek szkolnych);
- przezwyciężenie poczucia odrębności w środowisku lokalnym (bezpośrednie działania nauczycieli – zachęcanie do wspólnych wycieczek, gier, zabaw i nauki).

Efekty te mają tendencję wzrostową i widoczne są na co dzień w bezpośredniej pracy z dziećmi i młodzieżą romską. Przykładem mogą być podejmowane działania edukacyjne – wyjazdowe (wycieczki, zielone szkoły) oraz wyjścia do instytucji kultury poza teren szkoły lub przedszkola. Wtedy można zauważyć wśród uczniów romskich wzrost nabytych wiadomości oraz umiejętności, z praktycznym zastosowaniem ich w codziennym życiu. Uczniowie dostrzegają korzyści płynące z nauki i posiadania wykształcenia, potrafią zauważyć i wymienić to, co może okazać się dla nich przydatne w przyszłości lub to, co ma

wpływ na rozwój ich zainteresowań. Dążenie do zdobycia zawodu i pracy, będzie skutkowało zmniejszaniem się różnic narodowościowych i akceptacji przez środowisko.

Dzięki analizie przeprowadzonych badań ankietowych można stwierdzić, że cel artykułu został zrealizowany i wszystkie trzy hipotezy badawcze zostały pozytywnie zweryfikowane. Dodatkowo pracownicy szkół w swoich odpowiedziach potwierdzili, że działania oraz programy realizowane w placówkach mają pozytywny wpływ na integrację dzieci pochodzenia romskiego i polskiego, a różnorodność kulturowa przestaje być barierą dla społeczności szkolnej.

Bibliografia

1. Burszta, W.J. (1998). *Antropologia kultury*. Poznań: Zysk i S-ka.
2. Czakon, W. (2016). *Podstawy metodologii badań w naukach o zarządzaniu*. Piaseczno: Wydawnictwo Nieoczywiste.
3. Czarnowski, S. (2005). *Kultura*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
4. Gajda, J. (2012). *Antropologia kulturowa. część I*. Kraków: Oficyna wydawnicza Impuls.
5. Kluckhohn, C. (1975). *Badanie kultury*, [w:] *Elementy teorii socjologicznych. Materiały do współczesnej Socjologii zachodniej*. Warszawa.
6. Kłoskowska, A. (1980). *Kultura masowa. Krytyka i obrona*. Warszawa: PWN.
7. Kołodziejczak, A. (2009). *Zawierciańscy Romowie wczoraj i dziś*. Zawiercie: Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Zawierciu.
8. Kunikowski, J. (red.) (2010). *Amare Roma. Nasi Romowie*. Kowary: Miejski Ośrodek Kultury w Kowarach.
9. Nikitorowicz, J. (2009). *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.
10. Romopedia, Liczebność Romów w Polsce (2018.07.20). Dostępne online http://romopedia.pl/index.php?title=Liczebno%C5%9B%C4%87_Rom%C3%B3w_w_Polsce
11. Wikipedia, Kultura (2018.07.20). Dostępne online <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kultura>